

ВИПУСК 4.

**ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ
2022 РОКУ**

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

ВИПУСК 4.
ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ
2022 РОКУ

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

КИЇВ – 2023

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ. Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України. **ВИПУСК 4. ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ 2022 РОКУ** / Український незалежний центр політичних досліджень. Київ. Січень 2023. 33 с.

Цей звіт підготувала команда Українського незалежного центру політичних досліджень у межах діяльності Національної платформи стійкості та згуртованості. Ця громадська ініціатива започаткована в лютому 2018 року (попередня назва – Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»).

Діяльність Національної Платформи спрямована на посилення національної стійкості України. Шлях до цього – забезпечення діалогових практик у суспільстві, надання пропозицій владі у виробленні відповідних політик, зокрема щодо стійкості та соціальної згуртованості, а також забезпечення суспільної обізнаності з цими процесами. Ініціатива реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах проєкту «Побудова стійкості у конфлікті шляхом діалогу».

Звіт базується на даних про події в областях України, що мають значення для формування політики національної стійкості. Відбір областей здійснено на основі аналізу зміни згуртованості мешканців Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької, Львівської і Закарпатської областей внаслідок розгортання бойових дій. Для збору даних ми вирізняємо тимчасово окуповані території, прифронтові та території, розташовані в тилу.

УНЦПД висловлює подяку за надані матеріали учасникам регіональної мережі Національної Платформи стійкості та згуртованості – Дмитрові Арабаджиєву, Надії Бабарикіній, Дементію Белому, Анатолію Бойку, Ігорю Гавраді, Ігорю Доцякові, Михайлові Золотухіну, Оксані Івасів, Олені Литвин, Олені Ніжельській, Андрію Романенкові, Дмитрові Тужанському, Назару Хамулякові.

Укладачі звіту – Світлана Горобчишина (текст, загальна редакція), Ольга Коваленко (менеджерка Регіональної мережі Національної платформи стійкості та згуртованості), Валерія Скворцова (координаторка проєкту)

Літературне редагування – Мар'яна Добоні

Дизайнер – Сергій Буравченко

Зміст цієї публікації є цілковитою відповідальністю авторів і не обов'язково відображає офіційну позицію Європейського Союзу.

Публікація доступна на сайті Національної платформи стійкості та згуртованості <http://national-platform.org/> та сайті УНЦПД www.ucipr.org.ua.

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	05
I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТА ПРИФРОНТОВІ ТЕРИТОРІЇ	09
1. Зміни в системі управління	09
1.1. Рішення окупаційної влади	12
1.2. Доступ до публічної інформації	15
2. Гуманітарна ситуація	16
2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади	17
2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування	17
2.3. Евакуація	17
3. Робота над ідентичністю	18
3.1. Зміни в стандартах освіти	18
3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	18
4. Зміни в соціальній структурі	19
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	19
II. ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ	20
1. Зміни в системі управління	21
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	21
1.2. Доступ до публічної інформації	21
2. Робота над ідентичністю	22
2.1. Мова: мова управління та публічної сфери, освіта, ЗМІ, мова повсякденного спілкування	22
2.2. Зміни в стандартах освіти	22
2.3. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	23
2.4. Свобода віросповідання	23
3. Спільна справа	24
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	24
3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами	25
4. Зміни в соціальній структурі	26
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	26
4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування	27
МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ	29

РЕЗЮМЕ

Тимчасово окуповані та прифронтові території

Завдяки успішному контрнаступу Збройні Сили України в листопаді звільнили всі правобережні громади Херсонської області. 11 листопада звільнено Херсон – єдиний обласний центр, який захопили російські війська на початку повномасштабного вторгнення. На Херсонщині розпочався новий етап бойових дій – інтенсивні артилерійські обстріли правобережних громад із застосуванням реактивних систем «Град», мінометів, артилерії, танків. Інтенсивність обстрілів постійно зростала.

Незважаючи на варварське пограбування правобережних громад російськими окупантами, пошкодження критичної інфраструктури, знищення обладнання, а також щоденні обстріли, українські служби змогли відновити світло, подачу води, тепла, газу, мобільний зв'язок і мобільний інтернет для більшості населення громад. Де не було такої можливості, завозилися генератори, буржуйки та обігрівачі.

Перед місцевою владою постав серйозний виклик виступити координатором складних процесів відновлення системи, підтримки її життєдіяльності в екстремальних прифронтових умовах, розповсюдження гуманітарної допомоги, розв'язання соціальних проблем громадян, концентрації зусиль благодійних волонтерських організацій. На жаль, за даними моніторингу Херсонської області, місцева влада не завжди вправно виконувала координувальні функції. Серед проблем – відсутність діалогу з усіма волонтерськими ініціативами, надання преференцій так званим «провладним» волонтерським організаціям, політизація процесу, проблеми в розповсюдженні допомоги.

При цьому херсонці демонстрували високий рівень згуртованості та здатність протистояти викликам (наприклад, громадські ініціативи з донорства крові після обстрілу 24 грудня, безкоштовне перевезення таксистами людей до Служби крові та назад, музейне волонтерство, згуртованість задля відновлення руйнувань тощо).

З другої декади грудня майже зникла можливість евакуації населення з тимчасово окупованих територій Запорізької та інших областей через Василівку. Окупанти закрили контрольовану ними територію як на виїзд, так і в'їзд, навіть за «спецперепустками», також було суттєво обмежено виїзд з Мелітополя до Криму.

Критичною залишалася ситуація у м. Енергодар і на Запорізькій АЕС, територію якої постійно обстрілювали, були пошкоджені приміщення та обладнання станції, що підтверджено висновками МАГАТЕ та Енергоатому. Ситуація на станції продовжувала створювати високий ступінь ризику ядерної катастрофи з негативними наслідками не тільки для регіону та України, а й усю Європу.

На початку жовтня Європейський Союз затвердив восьмий пакет санкцій проти Росії. Запроваджені заходи охопили також тимчасово окуповані території чотирьох областей – Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької. Утім, під санкції потрапили й підконтрольні Україні райони цих областей (у тому числі м. Запоріжжя та Запорізький район), а також зареєстровані там бізнеси. Цю ситуацію активно використовували російські пропагандисти для розповсюдження фейкової інформації про визнання ЄС усю територію Запорізької та інших областей, охоплених військовими діями, підконтрольними окупаційній владі РФ. Поширювалися інформаційні вкиди російської пропаганди про «зраду», «злив» України закордонними партнерами, наявність кулуарних домовленостей ЄС з РФ тощо.

Протягом листопада – грудня активізувалося політичне життя не лише в Харкові, а й Харківській області (особливо на деокупованих територіях). Депутати обласної, міських і селищних рад збиралися на засідання (формати яких були спеціально адаптовані до сучасних умов), що допомагало стабілізувати політичну систему та не блокувати роботу гілок влади.

Економічне середовище області, попри всі складнощі, значною мірою стало більш привабливим не лише для малого бізнесу, але й повернення великих компаній на ринок. Один з показників – відкриття більшої кількості офісів міжнародних організацій, а також безперервність навчального процесу та забезпечення соціального сектору.

При цьому безпекова ситуація залишалася вкрай напруженою на тлі повідомлень про можливість повторного наступу на Куп'янськ і Харківську область загалом. Через серйозні порушення у функціонуванні інфраструктури надалі можна очікувати проблеми на деокупованих територіях (через складність забезпечення належного опалення будинків, електро-, водо- та газопостачання). Припускається, що інтенсивність евакуації населення буде зростати після похолодання.

У Донецькій області залишалася висока загроза активізації бойових дій і погіршення безпекової ситуації. Існувала загроза окупації міст Бахмут, Мар'їнка та Авдіївка. Ці населені пункти зазнали суттєвих руйнувань внаслідок обстрілів і бойових дій і фактично вже не придатні до проживання.

Система військових адміністрацій забезпечувала життєдіяльність на неокупованій території області. З метою розв'язання гуманітарних проблем адміністрації співпрацювали з міжнародними організаціями та інститутами громадянського суспільства.

Попри рішення уряду про обов'язкову евакуацію, мешканці відносно віддалених від лінії фронту населених пунктів почали повертатися додому. На час підготовки звіту в Краматорську та Слов'янську налічувалося приблизно 40% від наявного до повномасштабної війни населення. Це створило додаткове навантаження на комунальну інфраструктуру. Утім, збільшення кількості населення призвело й до поживлення ділової активності – у містах почали відновлювати роботу підприємства малого бізнесу (головним чином торгівлі, ресторанного господарства та надання послуг), державні органи та медичні установи.

Попри всі зусилля окупаційної влади, швидко інтегрувати тимчасово окуповані території до складу РФ наразі не вдалося. Фактично «інтеграція» мала вигляд лише створення на тимчасово окупованих територіях представництв різноманітних органів державної влади РФ і масову заміну керівників на громадян РФ з досвідом роботи в інших регіонах Росії. При цьому не можна сказати, що на окупованих територіях було встановлено повний контроль російської влади. Окупаційні адміністрації часом проводили самостійну політику, на яку не мають права інші суб'єкти РФ.

На новоокупованій території через настання холодів різко погіршилася гуманітарна ситуація. Значна частина окупованих Маріуполя та Волновахи залишалася без опалення та водопостачання. Окупаційна влада системно не відновлювала пошкоджене житло. Замість цього в містах активно зносили зруйновані та пошкоджені будинки, намагаючись приховати воєнні злочини.

Важливою тенденцією було те, що керівництво міст Донецької області намагалося підтримати членів своєї громади навіть в інших регіонах країни. З цією метою створювалися різноманітні гуманітарні центри та хаби. Головне завдання таких центрів – підтримка відчуття єдності, згуртованості та приналежності до однієї громади. Цей підхід став одним із винаходів місцевого самоврядування під час війни. У такий спосіб міська влада намагається забезпечити повернення жителів громад додому після визволення.

Майже всі населені пункти Луганської області продовжували контролюватися збройними силами противника. Станом на грудень українські війська **звільнили** 13 населених пунктів області. Росіяни проводили інженерне обладнання лінії оборони на Луганщині. Також вони продовжили переміщення туди особового складу, боєприпасів і пально-мастильних матеріалів для комплектування та забезпечення нових підрозділів і поповнення тих, що зазнали втрат.

На тимчасово окупованій території окупантам не вдалося повною мірою сформувати окупаційні адміністрації з місцевих мешканців. РФ вживала заходи, спрямовані на спрощення процедур отримання російських документів мешканцями окупованих територій. Так, президент РФ Володимир Путін підписав закон, який звільняє жителів так званих «ЛНР», «ДНР», тимчасово окупованих територій Запорізької та Херсонської областей від сплати державних мит за видачу російського паспорта, закордонного паспорта, національного посвідчення водія та державну реєстрацію прав на нерухоме майно.

Військові та військово-цивільні адміністрації місцевого, районного та обласного рівнів Луганської області здійснювали свою діяльність за межами території області. Переважна частина публіч-

ної комунікації обласної військової адміністрації з мешканцями Луганщини у звітному періоді стосувалася надання гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб. У соціальних мережах періодично траплялися незадоволені коментарі окремих переселенців з Луганської області через обмежений доступ до гуманітарної допомоги, відсутність зрозумілої та прозорої процедури її надходження та розповсюдження. Це породжувало в людей відчуття несправедливості та занепокоєння.

У звітному періоді була актуалізована тема ненасильницького спротиву, поширеного в період окупації північних громад Луганщини. Відбулася прем'єра документального фільму «[Сватове. Опір окупації](#)», який створив Центр близькосхідних досліджень в партнерстві з «Історичною правдою». «Сватове. Опір окупації» – перший із серії фільмів, присвячених ненасильницькому спротиву громад російській окупації. Публічні акції, мітинги, блокади на початку повномасштабної війни відіграли значну роль у тому, що Україна вистояла. Кожна громада була в цьому унікальною. Сватове, як і інші громади Луганської області, показало, що схід України був і залишається українським.

Території під управлінням українського уряду

Листопад – грудень став першим періодом від початку повномасштабного вторгнення, коли наслідки військових дій системно і видимо впливали на ключову інфраструктуру і відповідно якість життя населення. Ракетні удари по енергетичних об'єктах і розбалансована ними система електропостачання спричинили запровадження стабілізаційних та екстрених відключень. Запровадження аварійних і планових відключень електроенергії спровокувало зростання невдоволення та критики влади в соціальних медіа через відсутність належної комунікації.

Суспільно-політична ситуація в західних і південних областях характеризувалася низьким рівнем політичної активності основних партійних структур і суспільним консенсусом щодо пріоритетності протистояння російській військовій агресії. Органи виконавчої влади діяли в межах визначених повноважень.

Навчальні заклади відчули наслідки ракетних атак і «блекауту». Щоб пристосуватися до нестабільних умов з електрикою та відповідно тепlopостачанням, органи управління освіти гнучко підійшли до планування навчального процесу. Так, в одних громадах було вирішено продовжити канікули, в інших перенесли весняні канікули на зимовий період, ще деякі перенесли частину освітнього процесу із зимових канікул на літній період.

У моніторинговий період Служба безпеки України здійснила операцію із виявлення агентурної мережі в Українській православній церкві Московського патріархату (УПЦ МП). Відбулися [обшуки](#) в храмах і монастирях УПЦ МП відразу в дев'яти областях – Закарпатській, Чернівецькій, Рівненській, Волинській, Миколаївській, Сумській, Львівській, Житомирській і Херсонській. У Службі безпеки України [сказали](#), що «заходи проводяться у тому числі для унеможливлення використання релігійних громад як осередку «руського мира» та забезпечення населення від провокацій і терористичних актів». 2 грудня 2022 року Президент України Володимир Зеленський [ввів у дію](#) рішення Ради національної безпеки і оборони України про заборону діяльності в Україні релігійних організацій, афілійованих з Росією. На розгляд Верховної Ради України мають внести відповідний законопроект. У рішенні йдеться про те, що Рада національної безпеки і оборони України доручила правоохоронцям «активізувати заходи з виявлення підривної діяльності російських спецслужб у релігійному середовищі України».

Україна [запровадила санкції](#) проти семи ієрархів УПЦ МП. У списку чотири митрополити: Запорізький і Мелітопольський Лука (Андрій Коваленко), Луганський і Алчевський Пантелеймон (Василь Поворознюк, був у Кремлі на церемонії «прийняття» до РФ чотирьох українських областей), Бориспільський і Броварський Антоній (Іван Паканич, якого називають другою за впливовістю людиною УПЦ МП, керує справами УПЦ МП), Чернівецький і Буковинський Мелетій (Валентин Єгоренко). [74% населення підтримало](#) рішення Президента України про накладення санкцій на вище духовенство УПЦ МП, про це свідчать результати опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова протягом 13–21 грудня 2022 року.

Міжнародні гуманітарні місії, фонди та організації продовжили свою діяльність, яка зазвичай фокусувалася на гуманітарній підтримці внутрішньо переміщених осіб. Реагували благодійники й на виклики відсутності електроенергії через руйнування російською армією українських електромереж та електростанцій. Проте зафіксовані випадки, коли окремі іноземні структури почали згортати свою діяльність.

Поряд з уже традиційними формами волонтерської діяльності виникали мистецькі, культурологічні та спортивні проєкти, спрямовані на допомогу Збройним Силам України. Медіа висвітлювали приклади згуртованості бізнесу та місцевої влади задля розв'язання першочергових потреб переселенців.

Забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб на сьогодні залишається найбільшою проблемою. У моніторинговий період тривало будівництво й здача в експлуатацію модульних будинків й інших типів житла. Були започатковані й нові проєкти в цій сфері. Проте зафіксовані і прояви незадоволення батьків учнів загальноосвітніх закладів через неможливість навчання їхніх дітей у школах, де проживають переселенці.

У регіональних моніторингах висвітлено позитивний досвід релокованих підприємств, зокрема створення нових робочих місць для місцевого населення, працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, сплата до місцевого бюджету податку на доходи фізичних осіб тощо.

I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТА ПРИФРОНТОВІ ТЕРИТОРІЇ

Завдяки успішному контрнаступу Збройних Сил України (далі – ЗСУ) у листопаді звільнено всі правобережні громади Херсонської області. 11 листопада звільнено Херсон. Спроби українських військ розвинути наступ на лівий берег не були успішними. Із середини листопада триває новий етап бойових дій на Херсонщині: по-перше, відбулася стабілізація фронту по річці Дніпро з боями місцевого значення в плавнях і на островах гирла Дніпра; по-друге, розпочалися інтенсивні артилерійські дуелі між російськими та українськими військами, причому російські війська проводили щоденні масовані ракетно-артилерійські обстріли правобережних громад із застосуванням реактивних систем «Град», мінометів, артилерії, танків. Щодня були загиблі та поранені; сотні містян виїжджали з обласного центру.

Артилерійські та ракетні обстріли Харківської області тривали. Росіяни атакували переважно цивільну інфраструктуру, лікарні, школи, а також об'єкти критичної інфраструктури. Прикордонні громади зазнавали постійних обстрілів з боку Росії. Найбільше страждала Куп'янська громада та прилеглі населені пункти. Продовжувалися наступальні дії російської армії, але без успіхів. За аналізований період кількість окупованих територій не змінилася та становить близько 2% області.

У Донецькій області тривали активні бойові дії майже по всій лінії зіткнення. Найбільш запеклі бої точилися на трьох ділянках фронту: поблизу міста Бахмут, у напрямку Авдіївки та Мар'їнки. Ворогу не вдалося значно просунути в жодному з цих напрямків, проте обидві сторони зазнавали під час зіткнень відчутних втрат. Станом на середину грудня окупованими залишалися приблизно 55% території області. Постійні обстріли завдавали значних руйнувань цивільним об'єктам і призводили до значних жертв серед населення.

Протягом звітного періоду російські війська щодоби здійснювали до 70 обстрілів позицій у Запорізькій області, застосовуючи при цьому танкове озброєння, реактивну та ствольну артилерію вздовж усієї лінії зіткнення. У тимчасовій окупації на середину грудня перебувало 71,83% області (попередній показник – 71,85%). Окупанти укріплювали оборону й підсилювали війська на стратегічних напрямках (Василівка, Пологи, Мелітополь, Токмак, Бердянськ).

Майже всі населені пункти Луганської області продовжували контролювати війська противника. ЗСУ на другу половину грудня [звільнили](#) 13 населених пунктів області. Звільнені села зруйновані вщент.

1. Зміни в системі управління

>> **ЗАКОННІ МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ ЧАСТИНИ РЕГІОНУ. ДЕОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ**

Управління в Луганській області, як і раніше, відбувалося через військові і військово-цивільні адміністрації місцевого, районного та обласного рівнів. Вони працювали за межами території Луганської області в таких напрямках: 1) діяльність мережі гуманітарних хабів, які створені для реагування на потреби внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО); 2) діяльність, спрямована на налагодження життєдіяльності територій після деокупації; 3) сприяння отриманню соціальних, пенсійних та адміністративних послуг для мешканців Луганської області; 4) інформаційна та консультативна діяльність.

Так, Северодонецька міська військово-цивільна адміністрація звернулася до мешканців з пропозицією долучитися до розробки плану відновлення та сталого розвитку власної громади. 10 груд-

ня був підписаний [Меморандум](#) про співробітництво щодо розробки та реалізації Плану відновлення та сталого розвитку Сєверодонецької міської територіальної громади Луганської області.

У Донецькій області працювала мережа військових адміністрацій, яка перебрала на себе повноваження не лише органів влади, а й місцевого самоврядування. За даними моніторингу, завдяки її діяльності ситуація в містах і районах області, які перебувають під контролем української влади, залишалася стабільною та контрольованою.

Керівництво Донецької обласної військової адміністрації (далі – ОВА) продовжувало координувати свої зусилля для розв'язання гуманітарних питань з представниками громадськості. Зокрема, у звітному періоді було [підписано меморандум](#) про співпрацю між адміністрацією та Асоціацією гуманітарних центрів «Все буде добре», до якої входять кілька відомих на території Донецької області організацій, що займаються наданням гуманітарної допомоги.

Залишається чинною [постанова Кабінету Міністрів України](#) «Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області» від 2 серпня 2022 року. За даними влади, 70–80% мешканців області дослухалися до закликів та тимчасово виїхали в більш безпечні регіони країни. Проте вже кілька міських адміністрацій наголосили, що факт виїзду в інші регіони не позбавляє власників квартир від обов'язку сплачувати за комунальні послуги, у тому числі за постачання газу та опалення. Оскільки значна частина мешканців області втратила постійні доходи та вимушена винаймати житло в інших регіонах країни, таке «опалення порожніх осель» містить відразу кілька загроз. По-перше, підприємства, які постачають тепло, обов'язково стикнуться з кризою відсутності платежів, що неминуче призведе або до неможливості оплачувати енергоносії, або значного навантаження на місцеві бюджети, які будуть вимушені надавати фінансову підтримку підприємствам, щоб не допустити їх банкрутства. По-друге, зростатиме невдоволення мешканців області, які сумлінно виконували розпорядження влади, а окрім побутових незручностей, отримали ще й борги за комунальні послуги, які вони фактично не споживали.

Водночас після відновлення газопостачання в частині Донецької області та запуску опалення мешканці почали активно повертатися додому. З одного боку, це створило додаткове навантаження на комунальну інфраструктуру, з іншого – поживило ділову активність: у містах відновлювали роботу підприємства малого бізнесу (головним чином торгівлі, ресторанного господарства та надання послуг), державні органи та медичні установи.

Протягом листопада – грудня формувалася вертикаль військових адміністрацій в Херсонській області. Створено військові адміністрації та призначено начальників у 45 з 49 територіальних громад. У значній частині громад на посади призначили не чинних голів, а інших осіб. До прикладу, начальником Новокаховської міської військової адміністрації став не міський голова, а голова Каховської районної ради. Також у ЗМІ з'явилось повідомлення, що на посаду начальника Олешківської міської військової адміністрації не погодили чинного олешківського міського голову. Усе це може свідчити про певну недовіру з боку президентської вертикалі до лідерів місцевого самоврядування й спроби сформувати централізовану, чітко підпорядковану Президенту України структуру влади.

Місцева влада, комунальники, енергетики, мінери, телефоністи, пожежники, волонтери та громадські активісти щоденно працювали під обстрілами, намагаючись ремонтувати та відновлювати критичну інфраструктуру, задовольняти базові потреби містян, розповсюджувати гуманітарну допомогу. Поступово відновили світло, воду, у Херсоні почали подавати тепло в багатоквартирні будинки. Мобільний зв'язок повернувся в більшість районів обласного центру. Аварійні відключення порівняно швидко усували. Запрацював якісний мобільний інтернет, відкрилися кілька магазинів «АТБ», відділення «Нової пошти», але щоденні обстріли серйозно гальмували економічну діяльність у місті, майже унеможливаючи її.

У роботі військових адміністрацій Херсонської області зберігалася певна непрозорість, спричинена нечіткістю законодавчих норм й ігноруванням попередніх практик прозорості роботи органів виконавчої влади. Зокрема, на офіційному сайті не було текстів розпоряджень начальника ОВА; інформації про кількість заступників, біографій заступників, керівників структурних підрозділів адміністрації. Лише з оприлюдненого графіка чергувань можна було дізнатися прізвища заступників. У ЗМІ іноді публікували інформацію з посиланням на «джерела» про нові призначення.

На сайті Херсонського міськвиконкому лише частково були оприлюднені розпорядження та накази начальника міської військової адміністрації. Також не було відомо, хто очолював структурні підрозділи адміністрації. У зв'язку з цим виникало напруження між громадськими активістами та міською владою, бо в соціальних мережах курсувала інформація про те, що ключові управління очолюють одіозні представники проросійської партії «Опозиційна платформа – За життя», що було неправдою.

Проте працювали офіційні сайти та телеграм-канали органів військових адміністрацій. Там оперативніше оприлюднювалася інформація про роботу влади, актуальні оголошення. Проте в потоці інформаційного спаму часто актуальні повідомлення губилися.

У листопаді, відразу після визволення Херсона, з'явилася інформація, що військова адміністрація пропускає лише окремі команди волонтерів з гуманітарними вантажами, а саме наближених до влади. Подібне вибіркоче ставлення прогнозовано могло призвести до конфліктів між потужними політичними гравцями та владою.

Так, у грудні стався перший серйозний політичний конфлікт між представниками чинної влади та ГО «Справа громад», афілійованої з партією «Європейська солідарність». Конфлікт виник на ґрунті організації гуманітарної допомоги. «Справа громад» збирала кошти на відкриття пекарні, яка мала випікати безкоштовний хліб для військових і соціально незахищених верств населення. 3 грудня в Херсон приїхав Петро Порошенко передати обладнання для пекарні, а вже 20 грудня начальниця Херсонської міської військової адміністрації заборонила відкривати пекарню в заздалегідь погодженій кухні, розташованій у навчальному закладі, пояснюючи рішення тим, що хліба в місті вистачає й пекарню не можна відкривати в школі. У результаті до Херсона прибула група народних депутатів від «Європейської солідарності» та примусила відкрити пекарню, а надалі кожну скаргу на нестачу хліба небайдужі херсонці активно поширювали в соціальних мережах і нагадували, як влада забороняла відкрити благодійну пекарню. Цей конфлікт серйозно вдарив по іміджу місцевої влади.

Після визволення Херсона в місті спостерігався певний дефіцит комунікації влади з різними спільнотами. Усе голосніше лунала критика того, що влада не прислухається до пропозицій і не враховує потреби волонтерів, мешканців мікрорайонів, які потерпають від обстрілів, підприємців.

Наприклад, у місті спостерігалася згортання підприємницької діяльності у зв'язку з постійними обстрілами, більшість магазинчиків і кіосків були закриті, працювали одиниці. Замість того, щоб зібрати підприємців і дізнатися про їхні потреби, чи не першим кроком Інспекції з контролю за благоустроєм Херсонської міської ради у визволеному місті [стала перевірка діяльності підприємців](#), що відкрили свої заклади, і зобов'язання всіх, хто почав працювати, «привести свої прилеглі території до задовільного санітарного стану». Не відомо, чи були накладені штрафи. Звіт про перевірку та фотографії всіх торговельних об'єктів, які «розпочали свою роботу в центральній частині міста», було оприлюднено на сторінках Херсонської міської ради 23 грудня. Цю публікацію серйозно критикували небайдужі херсонці, які писали, навіщо «світити» тих, хто почав працювати. За збігом обставин рівно через добу по частині об'єктів, фото яких були опубліковані, вдарили ворожі «Гради». Десять осіб загинули, кілька десятків були поранені.

Законно обрані та призначені органи місцевої влади Запорізької області здійснювали свої повноваження переважно з обласного центру. Кожен з них має унікальний досвід організації управління, багато перереєстрували юридичні адреси. Усі перебувають у підпорядкуванні і координують свою діяльність з обласною військово-цивільною адміністрацією. Широкий спектр практик релокованого управління громад і районів відкриває перспективу дослідження прикладів суспільної стійкості і соціальної згуртованості. У місті Запоріжжя в кожного району є свій інформаційно-гуманітарний центр. Переважна частина голів громад працює в Запоріжжі.

Голова Запорізької ОВА Олександр Старух [повідомив](#), що на окупованих територіях області залишалася до 300 тисяч людей. На підконтрольній українському уряду території проживало близько 700–750 тисяч людей. За його словами, восени з окупованих територій на підконтрольні виїхала 41 тисяча людей, з них 15 тисяч – херсонці.

За аналізований період відбулися два масовані обстріли енергетичної інфраструктури Харківської області – 23 листопада та 16 грудня, що призвело до повного знеструмлення області. Зупинився весь електротранспорт, метро (людям, які застрягли в потягах, забезпечили евакуацію). Через від-

ключення світла довелося заново перезапустити систему [опалення](#). Ситуація з відключеннями світла вплинула на якість телефонного зв'язку та стабільність роботи інтернету.

Після обстрілу 16 грудня близько семи тисяч людей у Харкові скористалися обладнаними [пунктами](#) незламності, а 22 тисячі мали змогу отримати гарячий обід. Загальна кількість пунктів незламності в Харкові становила близько [300](#).

У Запорізькому регіоні працювало 97 [пунктів незламності](#), розрахованих на вісім тисяч осіб.

На території Донецької області запланували [функціонування 173 пунктів незламності](#).

Мер Харкова Ігор Терехов [не підтримав](#) ініціативу мерів міст, які виступили проти містобудівної реформи ([законопроект № 5655](#)), яка може призвести до монополізації ринку та нівелювати досягнення децентралізації. Подібне траплялося і до повномасштабного вторгнення, а різні погляди на голосування щодо законопроекту харківських депутатів свідчать про те, що політичне середовище досі гетерогенне, але поки ситуація не стабілізована, це не проявляється.

Для цивільного населення Харківської області, яке постраждало від військ РФ, було [створено](#) Центр допомоги населенню деокупованих громад. Головна мета цього центру – стати майданчиком для координування волонтерів, громадських і міжнародних організацій, забезпечити фахову психологічну підтримку, фіксувати воєнні злочини й злочини проти людяності.

За даними моніторингу Харківської області, зміні суспільних настроїв також сприяли [обшуки](#) Служби безпеки України (далі – СБУ) в Українській православній церкві Московського патріархату (далі – УПЦ МП). Спеціальні контррозвідувальні дії відбулися в 14 релігійних закладах, мета яких полягала в забезпеченні безпеки та унеможливленні появи проросійських настроїв і їх розвитку всередині громади. Під час обшуків [знайдено](#) велику кількість прокремлівської літератури (російського зразка), також «пайки», які використовує російська армія, офіційні документи РФ. Після проведення всіх заходів представники єпархії публічно заявили, що не мають претензій до процедури, професіоналізму або дій СБУ.

У моніторингу Харківської області зазначено, що якість освітнього процесу значно постраждала порівняно з довоєнним часом. Серед причин – зменшення кількості кадрового складу, який може забезпечити навчання, ускладнений доступ до інтернету та постійні відключення світла.

Для покращення навчального процесу були залучені випускники педагогічних спеціальностей, які вже почали викладання. Окрім цього, велику роль відігравала міжнародна підтримка – деякі школи в Харкові зможуть [отримати](#) «Старлінки» для забезпечення покриття та інтернет-з'єднання.

У результаті розшукових і стабілізаційних дій на Харківщині [виявлено](#) велику кількість завезеної російської літератури та підручників.

Міжнародні організації, гуманітарні фонди та національні й місцеві громадські організації продовжили надавати допомогу постраждалому від військової агресії населенню. На [деокуповані території](#) доставляли продуктові та гігієнічні набори. Також люди потребували генераторів, металевих пічок-«буржуйок» й опалювальних приладів, щоб зігрітися взимку.

Окрім міжнародних фондів, координацією та видачею гуманітарних наборів для мешканців області [займався](#) Єдиний координаційний гуманітарний штаб. Загальна координація отримання гуманітарної допомоги відбувалася через офіційний [сайт](#) центру. Для організацій, що надають допомогу, був створений онлайн-реєстр відвантаженої гуманітарної допомоги та онлайн-[мапа](#) з усіма пунктами в громадах, куди була доставлена допомога та яка саме. Громади позначалися різним кольором залежно від кількості отриманої допомоги. Такий підхід допомагав зрозуміти, де гуманітарна допомога найнеобхідніша.

1.1. Рішення окупаційної влади

Росія продовжила спроби інтеграції тимчасово окупованих територій у своє законодавче поле. 21 листопада було оприлюднено федеральний [закон](#), яким юридичні особи самопроголошених республік і тимчасово окупованих територій переводилися під російську юрисдикцію. Відповідно до нього до 31 грудня 2022 року відомості про юридичних осіб так званих «ДНР» і «ЛНР», а також тимчасово

окупованих територій Запорізької та Херсонської областей мали автоматично перенестися в російський реєстр юридичних осіб.

Передбачалося, що до 31 грудня 2023 року юридичні особи самопроголошених республік мають узгодити свої установчі документи з вимогами російського законодавства. Для юридичних осіб Запорізької та Херсонської областей цей строк було продовжено до 30 червня 2024 року.

З 1 січня 2023 року у так званій «ДНР» [мало розпочати роботу територіальне](#) відділення російського фонду обов'язкового медичного страхування. Планувалося, що його керівником стане Олена Денисова, заступниця керівника цієї структури в Томській області.

>> КАДРОВА ПОЛІТИКА

Президент РФ своїм [указом](#) затвердив збільшення штатної чисельності Слідчого комітету РФ. Це було зроблено з метою створення нових територіальних підрозділів у новоокупованих областях України. Згідно з цим указом кількість співробітників Слідчого комітету зросла на 863 особи, а кількість військових слідчих органів – на 100 осіб.

В окупованій частині Донецької області з керівних посад продовжили витіснити місцевих мешканців, замінюючи їх російськими управлінцями. Зокрема, 17 листопада [«указом](#) голови» так званої «ДНР» було звільнено Олексія Половяна з посади так званого «міністра економічного розвитку «ДНР». На його місце призначено Володимира Зверкова, який обіймав посаду директора департаменту регіонального розвитку Міністерства економічного розвитку РФ. Росіянина ввели і в керівництво окупованого Маріуполя. Першим заступником голови окупаційної адміністрації міста було призначено [Дмитра Бердникова](#). У 2015 році його обрали міським головою Іркутська, у 2020 році він став заступником голови Іркутської області, а у 2021 році – першим заступником голови Республіки Якутія.

Така ж ситуація склалася і на тимчасово окупованій території Луганської області, куди окупанти вимушені були направляти «у відрядження» чиновників з різних регіонів РФ. Зокрема, для формування «влади» у тимчасово захопленому [Біловодську](#) росіяни привезли 15 чиновників з Новосибірська.

>> АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У Донецькій області 2 грудня 2022 року було [ухвалено рішення](#) адміністративно приєднати до Маріуполя кілька прилеглих населених пунктів – Талаківку, Гнутове, Сартану, Старий Крим і Ломакине. У грудні [було вирішено](#) адміністративно приєднати окуповане селище Андріївка під Бахмутом до міста Шахтарськ.

>> ПАСПОРТИЗАЦІЯ

Після спроби анексії окупованих територій Донецької області там припинили видавати паспорти так званої «ДНР». Утім, російські паспорти активно не видавалися. Окупаційні адміністрації відкрили лише п'ять пунктів (два у Донецьку, по одному в Харцизьку, Єнакієвому та Мангуші), де можна оформити російське громадянство за спрощеною процедурою. Розуміючи, що проводити швидку паспортизацію вони не в змозі, окупанти скасували граничний термін використання паспорта так званої «ДНР».

Російське окупаційне керівництво продовжувало примусову паспортизацію населення тимчасово зайнятої території Запорізької області.

>> ФІНАНСИ

Тривала інтеграція фінансової системи окупованих територій у російську систему. 21 листопада президент РФ підписав [указ](#), визначивши подальшу долю так званих «центрального банків» самопроголошених республік. Відповідно до цього документа такі структури мали бути трансформовані в товариства з обмеженою відповідальністю, 100% яких належать так званим «народним республікам». Опісля ці частки мають бути передані за 1 рубль російському банку «Промстройбанк». Цей банк – ключовий фінансовий інструмент для роботи РФ з окупованими територіями, саме він став єдиним російським банком, який працював на території анексованого Криму й самопроголошених республік після початку збройної агресії. Він перебуває під санкціями ЄС і США, а також відключений від системи міжнародних платежів SWIFT. [Окупаційні ЗМІ повідомляють](#), що

мережа відділень Промстройбанку на окупованих територіях України становить 200 одиниць, які розташовані у 86 населених пунктах.

Призначений Росією так званий «виконувач обов'язків губернатора» окупованої частини Херсонської області Володимир Сальдо 6 грудня [заявив](#), що з 1 січня 2023 року обіг гривні в регіоні «припиниться». Він зазначив, що розрахуватися в магазині або сплатити за послуги можна буде лише в російських рублях. Так само здійснюватимуться розрахунки за житлово-комунальні послуги, а також інші «платежі та збори». Жителі, які мають готівкові заощадження у гривнях, після 1 січня зможуть обміняти їх на російські рублі у відділеннях банків, що працюють на окупованій частині Херсонщини, зазначив Сальдо. Про заборону користуватися гривнями з 1 січня 2023 року повідомляв також призначений Росією так званий «виконувач обов'язків губернатора» окупованої частини Запорізької області Євген Балицький.

>> ЗАПОРІЗЬКА АЕС

21 листопада РФ провела одну з найінтенсивніших [атак](#) на Запорізьку АЕС: внаслідок обстрілів було пошкоджено будівлі та обладнання, вибухи пролунали поблизу реакторів. 23 листопада станція вкотре втратила доступ до зовнішнього електропостачання та забезпечувалася аварійними дизель-генераторами для отримання енергії, необхідної для охолодження реактора та інших важливих функцій ядерної безпеки.

За [даними](#) Головного управління розвідки, на початок грудня на Запорізькій АЕС перебувало близько 500 окупантів, 200 з яких – так звані «кадіровці» з батальйону «Ахмат». Їхнє головне завдання – залякування персоналу та схилення до співпраці з окупантами. Зокрема, росіяни [брехали](#) працівникам станції, що Енергоатом з 1 січня перестане виплачувати зарплату. Людей змушували підписувати контракти з підприємствами Росатома.

Окупанти призначили нового «мера» Енергодара – [Едуарда Сеновоза](#), який останні шість років був гендиректором сервісної компанії Смоленської атомної електростанції, що входить до ДК «Росатом». Окупанти також призначили нового «директора» Запорізької АЕС – Юрія Черничука, який працював головним інженером Запорізької АЕС, а до лютого 2022 року – заступником головного інженера з модернізації та управління ресурсом станції.

>> ПІДПРИЄМСТВА

Обладнання [северодонецького «Азоту»](#) (Луганська область) демонтували і вивозили у РФ. Улітку з'являлося багато пропагандистських сюжетів про плани запустити майже зруйнований хімічний гігант і нібито набір штату. Натомість протягом досліджуваного періоду вантажівки вивозили вціліле технологічне обладнання в Росію. Зокрема, у місто Розсош Воронежської області, де розташоване аналогічне підприємство.

>> РОЗБУДОВА ПАРТІЙНИХ СТРУКТУР РФ

На окупованих територіях Донецької області продовжилося будівництво партійних структур РФ. Зокрема, активно розгортала свою діяльність партія влади «Єдина Росія». Її головою на окупованій частині Донецької області став [Денис Пушилін](#). Відразу після призначення він поставив перед партією завдання перемогти на місцевих виборах, які заплановані на 2023 рік. Окрім того, на окупованих територіях розбудовою партії активно займалася Ліберально-демократична партія Росії (ЛДПР).

>> ПРОГРАМА ТИМЧАСОВОГО РОЗСЕЛЕННЯ

В окупованому Маріуполі Донецької області почала діяти [програма](#) тимчасового розселення осіб, які внаслідок бойових дій залишилися без житла. Для цього планували використати будинки, квартири та кімнати, що «мають ознаки безхазяйності» (тобто такі, з яких власники чи мешканці евакуювалися). Для заселення в таке житло охочі мали подати відповідну заяву до окупаційної адміністрації. Особа, яка зайняла безхазяйне приміщення, має дбати про нього, сплачувати комунальні послуги, піклуватися про рухоме майно, залишене там, і в разі появи власника звільнити його.

Як повідомили інформаційні ресурси, наближені до окупаційних адміністрацій, в окремих містах Луганщини (зокрема, у Северодонецьку) також створювалися комісії для виявлення та огляду квартир,

у яких ніхто не проживає, для формування так званого «маневреного фонду». На «офіційних ресурсах» публікували перелік квартир, які планують включити в «маневрений фонд». При цьому так звана «адміністрація» міста Северодонецька мала повідомляти про заплановане відкриття житлового приміщення та необхідність явки власника до «адміністрації» міста з метою надання згоди на вселення в житлове приміщення строком на три роки або відмови в наданні такої згоди. Оскільки в Северодонецьку залишилося не більш ніж 10% населення, такі оголошення були просто формальністю в процесі злочинного заволодіння майном законних власників.

>> ЖИТЛО

За даними моніторингу Донецької області, в окупованому Маріуполі тривав активний демонтаж зруйнованих будинків. За словами радника міського голови Петра Андрущенка, щодня в місті [демонтували залишки одного будинку](#). За підрахунками окупаційної адміністрації, у місті мали знести 956 багатоквартирних будинків з 2 275 наявних до повномасштабної війни.

Станом на початок листопада в місті було повністю демонтовано близько 30 багатоквартирних будинків. При цьому окупаційна адміністрація не займалася пошуком і вилученням тіл загиблих у цих будинках і навіть [не намагалася консервувати комунікації, які підходять до будівель](#). Через це виникали постійні аварії на системах тепло- і водозабезпечення. Розпочався [демонтаж історичної одноповерхової забудови в центрі Маріуполя](#). Хоча пошкоджені так звані «купецькі будинки» не становили загрози людям, окупаційна влада намагалася якомога швидше прибрати сліди бойових дій з центру міста.

Також окупаційна влада Маріуполя звітувала про готовність 500 нових осель і 250 місць у гуртожитках. До адміністрації звернулося майже 28 000 місцевих мешканців, житло яких повністю чи частково зруйноване. Проте в черги було занесено не більше ніж 7,6 тисячі осіб.

[Окупаційне керівництво](#) тимчасово захопленої території Запорізької області організувало так звану «інвентаризацію» житлового фонду та «перепис» населення. Заходи відбувалися з метою пошуку та відчуження житла мешканців, які виїхали за межі захоплених територій. Місцеве населення [змушували](#) переоформлювати документи на нерухомість і землю відповідно до законодавства РФ. У разі відмови погрожували «націоналізувати». Зокрема, росіяни створили онлайн-майданчик для продажу цього майна.

1.2. Доступ до публічної інформації

Окупаційна адміністрація Донецької області продовжила розвивати систему пропаганди на тимчасово окупованих територіях. На початок листопада в Маріуполі [розпочав мовлення в тестовому режимі](#) місцевий телевізійний канал – «Мариуполь 24». Через місяць канал мав запрацювати повноцінно, роблячи акцент на інформаційні та патріотичні програми. Прикметно, що частина співробітників каналу – це колишні співробітники українських каналів, які працювали в Маріуполі до окупації.

З метою контролю інформаційного простору та ідеологічного впливу на захоплені території Запорізької області окупанти створили розгалужену мережу інтернет-ресурсів і телеграм-каналів (понад 30), які розповсюджували неправдиву інформацію та відверті фейки. Пропагандисти писали, що ЗСУ обстрілюють цивільні об'єкти; повідомляли, що влучання в цивільні об'єкти російських ракет на підконтрольній Україні території було наслідком непрофесійної роботи української ППО, яка збиває високоточні ракети, націлені лише на інфраструктуру.

Російські окупанти офіційно вводили військову цензуру на тимчасово захоплених територіях, про що [розповів](#) міський голова Мелітополя Іван Федоров. За його словами, «мобільний телефон жителя кожного окупованого населеного пункту Запорізької області можуть взяти на перевірку. Будуть перевіряти, з ким людина спілкується, що дивиться в інтернеті. А якщо виявлять там підписку на українські телеграм-канали, оштрафують чи взагалі кинуть «на підвал». Щоб потім вчергове показати в пропагандистських публіках, як «знешкодили небезпечного терориста».

2. Гуманітарна ситуація

За даними моніторингу Донецької області, ситуація із забезпеченням питною водою тимчасово окупованих територій не покращувалася. Через відсутність доступу до каналу «Сіверський Донець – Донбас» окупанти були вимушені використовувати для водопостачання вкрай обмежені внутрішні джерела. Вода в більшості міст окупованих територій з'являлася на кілька годин раз на три дні. Судячи з усього, окупаційні адміністрації вже не сподівалися отримати контроль над каналом й особливо над його початком на річці Сіверський Донець. Через це почалося активне обговорення перспективи будівництва водогону від річки Дон до Донецької області. При цьому навіть називалися конкретні строки – 2023 рік. Утім, реалізація цього проєкту виглядає вкрай малоімовірною. Річ у тому, що найкоротша відстань від Дону до центру Донецької агломерації (яка є головним споживачем води) більш ніж 170 кілометрів.

Через проблеми у водопостачанні виникали складнощі в роботі систем опалення – містяни постійно спускали воду й використовували її як технічну. Щоб розв'язати її, окупаційна адміністрація [планувала пробурити 535](#) свердловин для забезпечення водою котельні.

У Маріуполі практично не проводилося відновлення пошкоджених будинків. У багатьох було відсутнє опалення та електрика, тож люди не мали можливості зігрітися. Місцеві мешканці публікували в соціальних мережах фотографії з кімнатними термометрами, які показували не більше ніж 5–8 градусів тепла. Водночас у місті була велика кількість затоплених осель через пошкоджені покрівлі.

На тимчасово окупованих територіях Запорізької області спостерігався дефіцит як медичних працівників, так і ліків, переважна частина медичних закладів, санаторіїв, курортів Бердянська, Приморська та Кирилівки були перепрофільовані окупантами на військові шпиталі, що критично обмежувало можливість мешканців навіть на базове медичне обслуговування.

Міський голова міста Пологи [Юрій Коноваленко](#) зауважив, що «гуманітарна ситуація – складна, практично з першого вересня на територію громади окупанти не пропускають жоден гуманітарний вантаж, і ми не можемо направити гуманітарну допомогу. Місто розташоване за 10 км від лінії фронту, в місті перебуває дуже багато військ окупантів, вони з-за будинків, шкіл ведуть обстріли лінії фронту, прикриваючись мирним населенням».

На тимчасово окупованій Луганщині рівень захворюваності на ВІЛ/СНІД і туберкульоз наближався до епідемії. «У зв'язку з відсутністю умов для лікування, доступу до необхідних препаратів, нестачею кваліфікованих лікарів ситуація на окупованій Луганщині наближається до епідемії. Адже один хворий за рік у середньому інфікує 12 осіб. Ризики поширення ВІЛ/СНІДу, туберкульозу та гепатитів зросли також через поширення гендерного насильства на цих територіях», – зазначив генеральний директор КНП «Луганський обласний медичний центр соціально небезпечних хвороб» [Роман Нужний](#), доповідаючи 15 грудня про загальну епідеміологічну ситуацію та наявні ризики її погіршення в умовах воєнного стану.

>> ГУМАНІТАРНА СИТУАЦІЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

За даними моніторингу Луганської області, у деокупованих селах склалася надскладна гуманітарна ситуація. Майже всі будівлі були пошкоджені. Завдяки спільним зусиллям і злагодженій роботі патрульних Луганської області та Луганської ОВА вдалося розпочати доставку гуманітарної допомоги у звільнені населені пункти. Незважаючи на небезпеку постійних обстрілів, понад [дві тонни гуманітарного вантажу](#) було доставлено та роздано людям.

Попри варварське пограбування правобережних громад Херсонщини російськими окупантами, пошкодження критичної інфраструктури, знищення обладнання, а також щоденні обстріли, українські служби змогли відновити світло, подачу води, тепла, газу, мобільний зв'язок і мобільний інтернет для більшості населення громад. Де не було можливості це зробити, завозилися генератори, металеві пічки-«буржуйки» та обігрівачі.

У Херсоні та інших територіальних громадах області зберігався дефіцит ліків. Практикувалася робота мобільних медичних бригад та встановлення модульних майданчиків для лікарів. Їх надала міжнародна організація «Лікарі без кордонів».

2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади

На тимчасово окупованій території Херсонської області ворог будував лінії оборони, масово розміщував своїх військових у житлових будинках мешканців області, посилював фільтраційні заходи та обмежував можливість переміщення цивільного населення. Так, у Горностаївці та Великій Лепетисі з 25 грудня було запроваджено на десять днів комендантську годину, у Генічеську заборонили виїзд з міста. Аналогічні заходи вживалися і в інших громадах області.

За даними Запорізької ОВА, станом на кінець листопада від початку повномасштабної війни на території області [в заручниках](#) опинилися 559 осіб. Наразі вдалося звільнити 340 з них. В Енергодарі в катівні забирали працівників самоврядування та Запорізької АЕС. Після проведення «всіх необхідних робіт» людей випускали з катівень, їм не можна було виїжджати з міста та потрібно було відмічатися в спеціальному журналі.

Терор, катування, фільтраційні дії, обшуки, примус до оборонних робіт (риття окопів тощо) став повсякденністю життя в окупації. У місті Пологи виявлено місце утримання полонених військовослужбовців сил оборони та цивільних громадян, яких затримано за звинуваченнями у співпраці із силовими структурами України.

2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування

На тимчасово окупованій території Херсонщини зафіксовані спроби мобілізувати херсонців. Так, за інформацією російського правозахисного фонду «Русь сидящая», окупанти перемістили близько 2,5 тисяч ув'язнених українців з Херсонської області, розподілили їх по десяти колоніях і примушували вступити до ПВК «Вагнер».

У Хрустальному (Луганська область) окупаційна влада оголосила про завершення мобілізації. Однак патрулювання міста не припинялося, на виїздах з населеного пункту проводилася ретельна перевірка чоловіків. Також повідомлялося про формування у так званій «ЛНР» добових планів на мобілізацію, щоб процес відбувався не так помітно для суспільства. Так, у Луганську планували примусово (або частково) мобілізувати по 50 осіб, Алчевську і Перевальську – 30, у тому ж Хрустальному – 20.

На [тимчасово](#) окупованій території Запорізької області з метою поповнення поточних втрат російські окупанти планували мобілізувати місцевих жителів. Зокрема, у місті Мелітополь відзначено видачу повісток чоловікам призовного віку з вимогою прибути до військового комісаріату найближчим часом. Також почали розсилати смс-повідомлення із «запрошенням» у військкомат.

2.3. Евакуація

У грудні надійшли відомості, що Росія значно перекрила виїзд з окупованих територій Херсонщини та інших тимчасово окупованих територій на територію вільної України.

За даними моніторингу Запорізької області, окупанти закрили пропускний пункт у Василівці, через який люди могли виїхати з тимчасово окупованої території. З 15 грудня проїхати на підконтрольну частину Запорізької області не вдалося нікому. Про це в телеграмі [повідомив](#) міський голова Мелітополя Іван Федоров. За тиждень до цього окупанти випустили 174 осіб. Росіяни також посилили перевірки й на альтернативних шляхах евакуації – через Донеччину і Крим.

З 12 грудня російсько-окупаційні війська проводили підготовку до примусової евакуації громадян України, які проживають на території міста Василівка та прилеглих населених пунктів Василівського району Запорізької області. Про це [повідомив](#) Генеральний штаб ЗСУ. У смт Михайлівка, яке контролювали росіяни, окупанти [вибірково «евакуували»](#) населення. Вивозили тих, кого підозрювали

в роботі на Україну. Відомо, що населення перевозили до сусіднього села Тимошівка. Списки нелояльних мешканців окупантам допомагали складати місцеві зрадники.

На тимчасово окупованій території Луганської області в місцевих інформаційних ресурсах з'являлося все більше повідомлень, що осіб, «*чиї умови проживання чи стан здоров'я, не дозволяють залишитися у місті на зимовий період*», перевозили до пунктів тимчасового розміщення та спеціалізованих установ, розташованих на півдні Луганщини. Зокрема, до Луганська [росіяни вивозили](#) мешканців Біловодська.

3. Робота над ідентичністю

3.1. Зміни в стандартах освіти

На окупованих територіях Донецької області тривало переведення освітнього процесу на російські стандарти та програми. Зокрема, загалом майже 15 000 педагогів так званої «ДНР» [пройшли курси підвищення кваліфікації](#) за російськими програмами та стандартами. Окрім того, повідомлялося, що в окупованому Маріуполі почалися перевірки відповідності викладання російським стандартам. У школах суворо заборонена будь-яка згадка про Голодомор та репресії Сталіна. Понад те, в окремих школах розпочалося [дистанційне викладання історії](#) вчителями із Санкт-Петербурга.

Окупанти продовжили звозити на тимчасово окуповані території своїх педагогів. До Мелітополя (Запорізька область) завезли [вчителів з Дагестану](#), які мали покрити дефіцит кадрів і займатися пропагандою. З 15 шкіл, які окупанти змусили працювати, [чотири вже закрилися](#), оскільки немає ані дітей, які б хотіли там навчатися, ані вчителів для організації процесу.

За даними моніторингу Луганської області, окупаційна влада продовжила систематичну роботу з нав'язування дітям і молоді своєї ідеології. Зокрема, щотижня в школах Сєвєродонецька з дітьми вели «Розмови про важливе». Під час звітного періоду основною темою таких розмов став «День народної єдності». Ключовим меседжем цих заходів була така теза: «Ми – народ, який не кидає своїх і залишається єдиним, незважаючи на будь-які перепони. Ми – частина величезної країни з багатоміліардною історією. Ми – «Луганська Народна Республіка», яка повернулася до рідного дому».

Напередодні нового навчального року видали підручники для 4 класу, завезені до так званої «ЛНР»: «Російська мова», яка має вивчатися щодня, «Уроки громадянськості і духовності Донбасу», «Основи православної культури», «Навколишній світ» і... «Донецька математика». «Уроки громадянськості» майже повністю присвячені РФ: «Великі правителі Росії», «Символи слави Росії» і нарешті «Донбас – серце Росії». Половину годин займає вивчення «Сторінок історії Росії».

>> **ДЕОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ**

У Куп'янському районі Харківської області органи правопорядку висунули [підозру](#) трьом керівникам навчальних закладів у колабораціонізмі та співпраці з окупаційними адміністраціями. Розслідування виявило, що навчання мало проводитися російською мовою та за російськими підручниками.

3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

У Маріуполі Донецької області було [демонтовано](#) пам'ятник жертвам Голодомору та політичних репресій. Почали з'являтися повідомлення, що в місті готуються відновити вже демонтовані пам'ятники Леніну. Їх знайшли серед брухту на одному з металургійних заводів, і окупаційна влада розмірковувала, де їх можна встановити.

У Сєвєродонецьку Луганської області, який залишався практично без світла, окупанти проводили кінопокази в міському палаці культури, демонструючи для нечисленних глядачів старі ра-

дяньські фільми. Зокрема, як зазначено на пропагандистських ресурсах, «на минулих вихідних жителі міста могли поринути в атмосферу ностальгії та подивитися давно знайомі та улюблені фільми: «Іван Васильович змінює професію» та «Весілля у Малинівці». А для юних северодончан у програмі показу були анімаційні фільми: «Два хвости» та «Садко».

На тимчасово окупованій частині Запорізької області окупаційна влада проводила пропагандистські заходи з героїзації радянського минулого: святкування визначних дат, подій, осіб і свят СРСР; перейменування декомунізованих українською владою топонімів.

У Мелітополі партизани вночі [зіпсували стіну](#) з муралом на честь ліквідованого гауляйтера Михайлівки Івана Сушка. Графіті протрималося лише кілька днів, його відкрили на стіні п'ятого корпусу Таврійського агротехнологічного університету (окупанти захопили його та перейменували на «МГУ», легітимне керівництво університету переїхало до Запоріжжя).

4. Зміни в соціальній структурі

У Запорізькій області окупанти намагалися [фінансово](#) заохотити місцеве населення до співпраці, надаючи грошову допомогу особам пенсійного віку розміром 10 тисяч рублів і нараховуючи більшу зарплату лояльним місцевим жителям, які згодилися працювати в «установах» окупаційної влади.

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю тощо

Мешканцям тимчасово окупованої Луганської області, які мають інвалідність, [відмовляли у продовженні виплат](#) без проходження медико-соціальної експертної комісії. Так, для подальшої виплати пенсій особам з інвалідністю Пенсійний фонд України вимагав надати документи органів медико-соціальної експертизи про встановлення інвалідності на певний період. Однак, за словами юристів, припинення виплати пенсії під час воєнного стану незаконне.

За даними моніторингу Херсонської області, драматично склалася доля деяких дітей, яких батьки на заклик окупаційної влади на початку жовтня відправили на відпочинок у літні табори в Криму. Керівництво таборів відмовилося відпускати дітей до Херсона. Була єдина умова – батьки самі повинні вивозити дітей. Якщо батьки виїжджали на лівий берег Дніпра з Херсона, то їх назад уже не пускали. Є факти того, що деяких дітей насильно утримували в тих таборах.

З [окупованої](#) території Запорізької області також вивезли 300 дітей і не повертали батькам. Дітей вивозили з Енергодара, Кам'янки, Водяного під виглядом «канікул» у Краснодарський край. [Батькам](#) говорили, що діти «затримуються на відпочинку в Росії на невизначений термін» і «заспокоїли», що там вони ходитимуть до школи. Поступово діти почали повертатися в родини.

II. ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ

10 листопада ЗСУ звільнили Снігурівку в Миколаївській області. Вісім місяців місто контролювали російські військові. Увесь цей час містяни жили під обстрілами, без води й газу. Цей населений пункт має стратегічно важливе [значення](#) – з нього відкриваються шляхи на Херсон і Миколаїв, а також далі – на Кривий Ріг. Таким чином, усю Миколаївську область, окрім Кінбурнської коси, було [звільнено](#). У Миколаєві після звільнення Херсона покращилася безпекова ситуація, через що до міста почали [повертатися](#) мешканці. За листопад приріст населення становив приблизно 20 тисяч осіб. Проте російські війська й надалі [обстрілювали місто](#).

Протягом листопада – грудня РФ продовжила атаки на критичну інфраструктуру України. Окупанти били по електростанціях, об'єктах гідроенергетики та теплової генерації. Після масованих ракетних обстрілів ключовим викликом стало питання електропостачання та віялових / аварійних відключень світла.

Після 15 листопада [90% Тернопільської області](#) залишилося без електрики. В [обласному центрі](#) не було світла у квартирах, виникли перебої з мобільним зв'язком, не працювали насосні станції, каналізаційна станція, котельні, світлофори, вуличне освітлення тощо.

[Під час ракетного обстрілу 23 листопада у Львівській області було два влучання в енергетичну підстанцію](#). У результаті 70% споживачів області залишилися без електропостачання. У Львові працювало лише 20% електротранспорту, однак інший громадський транспорт (автобуси, маршрутки) курсували у звичайному режимі. Графіки погодинних відключень електроенергії діють досі, її [подають двічі на добу по чотири години](#).

Попри певні стереотипні уявлення про Закарпаття як найбільш безпечний і комфортний регіон України в умовах війни, воно зіткнулося з дуже складним викликом дефіциту електроенергії. Зокрема, в окремих куточках області світло було відсутнє протягом 20 годин на добу. За графіком відключень в Ужгороді та Мукачеві електропостачання забезпечувалося після 15 листопада від 6–8 до 10 годин на добу. Притомних аргументів, чому і де аварійно відключається електроенергія, влада не озвучувала. Саме це стало причиною розповсюдження дезінформації, зокрема фейкових графіків відключення електроенергії, у соціальних мережах. [Російські ЗМІ](#) скористалися ситуацією, повідомляючи, що Україна нібито продає власну електроенергію за кордон, тоді як у деяких регіонах відключення тривають іноді по 18 годин на добу.

В Івано-Франківській області після 23 листопада відключення електроенергії стали постійними, проте їх вибірковість і хаотичність (зовсім не відключали окремі новобудови, супермаркети й навіть цілі вулиці, не дотримувалися часових рамок відключень тощо) викликали величезне невдоволення і протести громадян як у соціальних мережах, так і на рівні звернень до центральної і місцевої влади. Влада різних рівнів була змушена реагувати на такий вал критики. 13 грудня голова ОВА Світлана Онищук провела [нараду](#) з головами райдержадміністрацій і територіальних громад області. За результатами наради для реалізації справедливого розподілу електроенергії ОВА визначила чіткий перелік об'єктів критичної інфраструктури, які забезпечуватимуться електроенергією безперебійно. Будинки, які під'єднані до однієї мережі з об'єктами інфраструктури, мали бути внесені до графіків відключень електроенергії. Окрім того, обмеження мали поширюватися й на промислові об'єкти.

У Чернівецькій області для зменшення споживання та постачання електрики побутовим споживачам [застосовували](#) примусові відключення критичних ринків і торговельних центрів в обласному центрі, просили найбільші підприємства області на вихідні зупиняти свою роботу. На початку грудня обласна Рада оборони [ухвалила рішення](#) про низку заборон, які мали зменшити споживання, – на вико-

ристання всіх видів зовнішнього освітлення під час комендантської години; на освітлення зовнішньої реклами після завершення робочого часу суб'єктів господарювання; на новорічну ілюмінацію (окрім тієї, що працює від джерел альтернативного електропостачання). Наприкінці листопада Чернівецька міська рада ухвалила рішення про часткове відшкодування вартості генераторів, які ОСББ, житлові кооперативи та управителі придбали для багатоквартирних будинків. [Повертатимуть](#) до 80% вартості, але не більше ніж 60 тис. грн.

На початку грудня в Чернівецькій ОВА [звітували](#), що в усіх територіальних громадах розгорнули 101 пункт незламності, у тому числі 33 від Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Сформували перелік магазинів, аптек, АЗС, які мали генератори й можуть працювати під час «блек-ауту». Окрім цього, у кожній лікарні [облаштували](#) пункти обігріву, які мають працювати цілодобово у випадку критичного зниження температури повітря.

1. Зміни в системі управління

За звітний період органи місцевого самоврядування та виконавчої влади цільових регіонів (Одеської, Миколаївської, Тернопільської, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Чернівецької областей) сконцентрували свої зусилля на розв'язанні завдань із забезпечення життєдіяльності областей і підтримки обороноздатності країни.

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

>> МІЖРЕГІОНАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

Взаємодія Чернівецької області з іншими регіонами, передусім тими, що постраждали від військових дій і тимчасової окупації, як і раніше, відбувалася переважно в гуманітарній сфері. Чернівецька ОВА [звітувала](#), що відправила на Херсонщину понад 60 т гуманітарної допомоги. Афілійована з обласним осередком «Слуги народу» організація «Гуманітарний контрнаступ Чернівці» [доставила](#) харчі мешканцям міста Лиман на Донеччині.

Наприкінці жовтня до Миколаєва [відрядили](#) групу працівників комунальних підприємств Чернівців, яка брала участь у відновленні зруйнованої окупантами інфраструктури. Дві бригади електриків АТ «Чернівціобленерго» [поїхали на Херсонщину](#), щоб ремонтувати електричні мережі.

За даними моніторингу Миколаївської області, новонароджених з Херсона [тимчасово планували реєструвати](#) в Миколаєві, оскільки росіяни регулярно обстрілювали місто, а також під час окупації [розграбували](#) приміщення закладів державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС).

>> МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

22 листопада в санаторій «Шкло», розташований у Яворівському районі Львівської області, [надійшла чергова партія гуманітарної допомоги від «Готельного холдингу Польщі»](#). Зокрема, меблевій гарнітурі та інвентар для облаштування місць для ВПО. Вантаж передали в межах підписаного меморандуму про співпрацю між Львівською ОВА, «Готельним холдингом республіки Польща» та Асоціацією готелів та курортів України. Завдяки цьому до нового року планували заселити до санаторію близько 400 переселенців.

1.2. Доступ до публічної інформації

У Миколаєві та інших громадах області зберігалася загальна тенденція «закритості», зокрема інформації про бюджет. 22 листопада міська рада [ухвалила](#) бюджет Миколаєва. Уперше з 2019 року процес його ухвалення був закритий від громадськості. Не було ані громадських слухань, ані обговорення на засіданнях експертно-громадської ради виконавчого комітету міської ради.

За даними моніторингу Чернівецької області, зафіксовано перший з часу повномасштабного вторгнення конфлікт між владою та журналістами, пов'язаний з доступом до інформації. 1 листопада представників телеканалу «Чернівецький промінь» не допустили на відкриту сесію Чернівецької районної ради. Журналісти [пояснювали](#) інцидент опозиційністю телеканалу й критичними сюжетами про місцеву, у тому числі районну, владу.

2. Робота над ідентичністю

2.1. Мова: мова управління та публічної сфери, ЗМІ, мова повсякденного спілкування

15 грудня Закарпатська обласна рада одноголосно ухвалила рішення про затвердження Програми розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя Закарпаття на 2023–2027 роки. Таким чином, Закарпатська область стала другою після Львівської, яка затвердила подібну програму.

У Солотвині відкрили [освітньо-інформаційний хаб](#). Це пілотний проект, що реалізується відповідно до Протоколу про співпрацю між Україною та Угорщиною. Ідеться про перший в області інноваційно-дидактичний ресурс на базі Солотвинського ліцею з угорською мовою навчання імені Яноша Бойої, який забезпечить якісне вивчення української мови ліцеїстами, починаючи з 5 класу. У ліцеї навчається 168 дітей із Солотвина і сусідніх громад, 40% учнів здобувають освіту угорською мовою.

2.2. Зміни в стандартах освіти

Навчальні заклади Чернівецької області відчули наслідки ракетних атак і «блекауту». Щоб пристосуватися до нестабільних умов з електрикою та відповідно теплопостачанням, органи управління освіти гнучко підійшли до планування навчального процесу. Так, в одних громадах було [вирішено](#) продовжити канікули, в інших перенесли весняні канікули на зимовий період, ще деякі перенесли частину освітнього процесу із зимових канікул на літній період.

У Тернополі передбачили [безоплатне харчування](#) для дітей, чиї батьки служать у ЗСУ та інших військових формуваннях. Для цього «одному з батьків або опікунів необхідно надати керівництву закладу довідку з військкомату чи військової частини про те, що батько / мати беруть безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України. Відтак, за наявності такої довідки з 01 грудня 2022 року діти цих захисників будуть звільнені від плати за харчування», – повідомили у пресслужбі Тернопільської міської ради.

За даними моніторингу Івано-Франківської області, 5 грудня публічним став конфлікт між місцевою владою та батьками учнів ліцею № 10 Івано-Франківська. Поштоухом було рішення міськвиконкому про продовження перебування ВПО в приміщенні ліцею. Діти не могли навчатися в очному режимі, а через відключення електроенергії неможливо було займатися і в режимі онлайн. Голови батьківських комітетів школи викликали до навчального закладу представників департаменту освіти Івано-Франківської міської ради. За підсумками зустрічі в протоколі, зокрема, зафіксували, що до 31 грудня має бути забезпечено [переселення](#) ВПО до іншого пристосованого приміщення. Подібні випадки трапилися ще в кількох населених пунктах області, зокрема в Богородчанському районі.

2.3. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

Тривало перейменування вулиць, демонтаж пам'ятників радянської доби й дерусифікація. Так, у середині листопада з території Чернівецького вищого комерційного училища ДТЕУ [демонтували пам'ятник Пушкіну](#). У Чернівецькому фаховому коледжі технологій та дизайну [пам'ятник Пушкіну обгорнули у сміттєві пакети](#). Його не могли демонтувати через бюрократичні перепони – у листопаді 2021 року тодішній голова обласної державної адміністрації Сергій Осачук видав розпорядження, згідно з яким цей пам'ятник внесений до переліку «щойно виявлених» об'єктів, які становлять певну історичну цінність. Актуалізувалося й питання демонтажу бюста Пушкіна з фасаду обласного драмтеатру – очікували на необхідну для проведення робіт відповідь Міністерства культури та інформаційної політики України. Голова обласної ради Олексій Бойко [пообіцяв](#) не фінансувати ці роботи з бюджету й власним коштом здійснити демонтаж, якщо цього не забажають робити меценати.

Натомість фіксувалися прояви нового топонімічного маркування. У Чернівцях [zareєстрували](#) проєкт рішення та електронну петицію про перейменування вулиці Білоруської на вулицю Валерія «Барса» Красняна – захисника Донецького аеропорту у 2014 році, бійця «Добровольчого українського корпусу», котрий у листопаді загинув на Донбасі. Депутати Глибочької громади, де проживав Валерій Краснян, [звернулися](#) до Президента України з проханням надати йому звання Героя України.

15 грудня в Ужгородській міській раді відбулися [громадські слухання](#) з приводу перейменування 54 вулиць міста. Ішлося про вулиці, названі на честь російських (радянських) діячів, які не мали жодного стосунку до Закарпаття.

2.4. Свобода віросповідання

Протягом моніторингового періоду співробітники СБУ проводили контррозвідувальні (безпекові) [заходи на об'єктах УПЦ МП](#) у Закарпатській, Чернівецькій, Миколаївській, Львівській, Херсонській та інших областях для унеможливлення використання релігійних громад як осередків «русского мира».

Зокрема, [під час обшуків](#) храмів УПЦ МП в Ужгороді (Кафедрального Хресто-Воздвиженського собору та Свято-Покровської церкви) знайдено велику кількість пропагандистської літератури російських авторів, зокрема прокремлівські книжки, у яких заперечувалося право України на незалежність; брошури сепаратистського змісту, текст і ноти до гімну підкарпатських русинів, російські газети із зображенням карти «триединой Руси», що включає Росію, Білорусь та Україну. У ході безпекових заходів знайдено символіку забороненої партії «Опозиційний блок – За життя» та брошури, що пропагували ненависть до інших релігійних конфесій, зокрема прихожан Православної церкви України.

9 грудня [ректору Почаївської духовної семінарії](#) (Тернопільська область), яка належить УПЦ МП, повідомили про підозру в розпалюванні ворожнечі. «Архієпископ поширював через соцмережі «дописи», якими принижував національну честь та гідність українців. Також своїми діями він сприяв розпалюванню релігійної ворожнечі та ненависті. Щоб «розганяти» деструктивний контент, ректор установи використовував анонімний профіль у соцмережі Facebook, а для підготовки своїх «публікацій» користувався наративами російських пропагандистів», – повідомили в СБУ.

Митрополит Івано-Франківський і Коломийський Серафим, який пропагував проросійські погляди, утік до Росії. 23 листопада згідно з рішенням Священного синоду УПЦ МП архімандрит Никита (Сторожук) був обраний [єпископом](#) Івано-Франківським і Коломийським. Раніше клірик був секретарем Чернівецько-Буковинської єпархії, його [внесли в базу «Миротворець»](#) як провокатора й противника незалежності Української православної церкви від Росії. [Офіційне представлення](#) єпископа Никити кліру та пастві як керівника єпархії, яке відбулося 11 грудня, супроводжувалося силовими сутичками.

25 листопада у Чернівцях [провели обшуки](#) в консисторії (управлінні) єпархії, у ході яких виявили документи, які підтверджували [російське громадянство очільника єпархії](#) митрополита Мелетія (Єгоренко), вилучили антиукраїнську літературу, а також викрили листування керівників церкви з московськими кураторами, у якому йшлося про «особливості» проведення церковних літургій після повномасштабного вторгнення.

11 грудня Президент України [увів у дію](#) рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», відповідно до якого проти митрополита Мелетія на п'ять років було запроваджено 14 видів обмежувальних заходів. Оскільки митрополит, окрім єпархії, очолює і відділ зовнішніх церковних зв'язків УПЦ МП, то таке рішення експерти [оцінили](#) як серйозний удар.

На порядку денному Православної церкви України залишалось питання самостійного вибору громадами, за яким календарем відзначати Різдво. На новоюліанський вирішили [перейти](#) приходами Храму святих первоверховних апостолів Петра і Павла, що у чернівецькому мікрорайоні Садгора. Мамаївська громада [стала першою](#) в області, яка вирішила перейти на новоюліанський календар і святкувати Різдво 25 грудня.

Суттєве значення для Чернівецької області, де розміщено центр Білокриницької митрополії, мало рішення від 2 листопада про реєстрацію в Єдиному державному реєстрі [Древлеправославної церкви України](#). Саме в такий спосіб було юридично оформлено вихід української гілки старообрядницької релігійної традиції з підпорядкування Московській митрополії Російської православної старообрядницької церкви.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

Чернівецька міська рада підписала меморандум про співпрацю з Українським ветеранським фондом при Міністерстві у справах ветеранів України. Це [дозволить](#) надавати мікрогранти на підтримку бізнесу та інші ініціативи ветеранам і їхнім сім'ям.

8 грудня на Закарпатті стартував міжрегіональний [форум «Тилові регіони України: працюємо заради перемоги»](#), у якому взяли участь представники центральних і регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, громадських організацій, наукових й освітніх установ Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської, Рівненської, Чернівецької та Хмельницької областей. Захід було організовано задля обміну досвідом з розроблення та реалізації регіональної політики економічного розвитку в умовах війни. Ішлося про допомогу та підтримку малого й середнього підприємництва, розвиток експорту, інтеграцію релокованого бізнесу в приймаючих громадах, розвиток індустріальних парків тощо.

>> РЕЛОКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

На Львівщині діє Програма підтримки бізнесу на період воєнного стану. Це перша цільова обласна програма в Україні, яка передбачає фінансову допомогу для релокованих підприємств.

Про позитивний досвід роботи релокованих підприємств згадано в моніторингу Івано-Франківської області. Один з найяскравіших прикладів – [Запорізький завод кольорових металів](#), який спеціалізується на виробництві кабельної продукції. Сьогодні завод вийшов на показник 230 т кабелю на місяць, а з січня планує виробляти 535 т. Із Запоріжжя до Івано-Франківська переїхали 32 працівники. З них 20 монтують обладнання, а решта навчає місцевих і переселенців, яких узяли на роботу в Івано-Франківську. Усього на заводі на час написання звіту працювало 82 людини, з нового року планували збільшити штат до 225 робітників.

Власники окремих релокованих підприємств заявляли, що не мають наміру після війни повертати виробництва на попереднє місце, мотивуючи таке рішення, зокрема, логістичними перевагами. Саме про це заявила [миколаївська компанія «Ukrledlight»](#), яка спеціалізується на світлодіодній продукції та вже працювала у Вишницькій громаді Чернівецької області понад 20 людей, у тому числі ВПО.

>> МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ

За даними моніторингу Львівської області, 9 грудня в межах загальноміської програми підтримки військових [було передано чергову партію допомоги військовим](#), а саме – взуття для 125-ї окремої бригади територіальної оборони ЗСУ, комплекти термобілизни для 24-ї окремої механізованої бригади, бафи, обігрівачі та інші необхідні речі для Національної гвардії України.

У Закарпатській області працювала локальна програма підтримки місцевих, які прийняли в себе ВПО, під управлінням Закарпатської ОВА і за підтримки міжнародних донорів. Закарпатцям, які прихистили двох і більше ВПО на 30 і більше днів, виплачувалася одноразова допомога розміром 4 000 грн (на час написання звіту з вересня було опрацьовано 287 таких заявок).

У Чернівцях депутати міськради [проголосували](#) за звільнення військовослужбовців і їхніх рідних від сплати оренди за комунальне майно. Так, звільнення від орендної плати розповсюджується на підприємців, які надають приміщення для розміщення переселенців, волонтерських пунктів, пунктів надання гуманітарної допомоги, а також розміщення та харчування військових. Окрім військових і їхніх сімей, від сплати оренди звільнили поліцейських, сім'ї загиблих захисників.

>> МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ

Маркетингова агенція «Stroom Digital» спільно з Львівською міською радою [створила інтерактивну карту закладів міста](#), де можна зарядити гаджети, якщо вдома чи офісі немає електроенергії, і які працюють під час повітряної тривоги в укритті. Загалом мапа об'єднала близько 225 локацій, зокрема й міські пункти обігріву.

Одеська ОВА запровадила ініціативу комплексного збору та зручного пошуку інформації, створивши [Портал](#) допомоги ВПО.

Медіа Чернівецької області висвітлювали приклади згуртованості бізнесу та місцевої влади, які допомогли розв'язати першочергові потреби ВПО. Зокрема, [йшлося](#) про спортивно-оздоровчий табір «Твій табір» у Юрковецькій громаді, де з початку вторгнення прихистили близько 200 дітей і 300 дорослих. Послугами відкритої у квітні [соціальної пральні](#) безоплатно скористалося понад 2,4 тис. людей.

3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами

11–12 листопада в Закарпатській області проходив форум [«Re: Open Zakarpattia»](#), у якому взяли участь українські та іноземні урядовці, мери міст, народні депутати та експерти. Ключові теми: регіональний розвиток і стійкість в умовах війни, інтеграція ВПО, ментальне здоров'я та реабілітація військових, розвиток інфраструктури тощо.

7 грудня у Львові відбувся захід Національної платформи стійкості та згуртованості «Львівщина в умовах війни: джерела стійкості, ризики та потенціал адаптації». У ньому взяли участь представники Львівської ОВА, міської ради, місцевого та релокованого бізнесу, науковці, громадські та благодійні організації, активісти. Учасники обговорили актуальні виклики в регіоні внаслідок війни, у тому числі «зимові виклики», і можливі алгоритми співпраці й діалогу для підвищення стійкості та згуртованості у Львівській області.

>> ДОПОМОГА АРМІЇ

Чернівецькі ЗМІ публікували історії про добровільні ініціативи. Наприклад, окопні свічки виготовляли вихованці Чернівецького [міського палацу](#) дітей і юнацтва й Чернівецького [обласного цен-](#)

[тру](#) еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді. Учні Новоселицького ліцею № 3 із зібраних на шкільних ярмарках коштів [купили](#) зарядну станцію для дронів і передали її ЗСУ; а учні однієї зі шкіл Чернівців [плели](#) маскувальні сітки-«кікімори». [Поранений військовий](#), житель міста Кіцмань, на мільйонах пройшов півмарафон, щоб зібрати кошти на автомобіль для побратимів.

В Івано-Франківську пройшла [акція](#) «Місцеве самоврядування Прикарпаття – Збройним Силам України» у формі спартакіади. Участь у змаганнях узяли депутати місцевих рад, загалом 30 команд. Вони змагалися в п'яти видах спорту – волейбол, футзал, настільний теніс, шахи й шашки. Зібрані гроші, пів мільйона гривень, були переказані на рахунок 10-ї окремої гірсько-штурмової бригади.

У Калуському вищому професійному училищі № 7 (Івано-Франківська область) створили [волонтерський](#) центр і налагодили виробництво буржуйок і скоб для будівництва бліндажів. На «стартові» матеріали гроші зібрали самі, а виробництвом займалися під час виробничого навчання. У день у ПТУ виготовляли щонайменше дев'ять пічок за умови, що не було тривоги. Собівартість однієї буржуйки становила лише 1 500 грн, а це втричі дешевше, ніж у магазині.

Великий вклад у допомогу робили представники української діаспори – вихідці з Івано-Франківщини. У Чикаго відбувся вечір підтримки України, на [аукціоні](#) розіграли український прапор з підписами відомих українців – Президента України Володимира Зеленського, Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного, героїв «Азовсталі» тощо. Унікальний лот за 69 тис. дол. придбала власниця логістичної компанії в Чикаго, українка з Івано-Франківщини Алла Лопаткіна. Усі зібрані кошти підуть на будівництво модульного містечка для людей похилого віку, які постраждали від війни та залишилися без житла.

18 листопада у Львові відбувся [благодійний аукціон «ART-генератор»](#), який провели, щоб зібрати 450 тис. грн на генератори для захисників і захисниць на фронті. Понад 20 відомих художників, зокрема Роман Опалинський, Михайло Демцю, Борис Буряк, Петро Старух, Олена Жеребецька, Петро Сипняк, Галина Отчич тощо, надали свої лоти – картини та розписані військові атрибути. Аукціон провели з ініціативи БФ «Із янголом на плечі».

>> ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА

За даними моніторингу Чернівецької області, ГО «Волонтерський штаб захисту України» [налагодила](#) постачання гуманітарної допомоги у звільнені населені пункти Херсонської області. Людям везли теплі речі, постільну білизну, рушники, засоби гігієни, ліхтарики й бензопили. Також для жителів Херсонщини зібрали ліки проти застуди, медикаменти для дітей і людей старшого віку. Гуманітарну допомогу волонтери отримали від українських і закордонних благодійних організацій, а також місцевих жителів.

4. Зміни в соціальній структурі

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю

Тернопільська обласна організація Товариства Червоного Хреста України спільно зі швейцарським Червоним Хрестом у межах проекту «Підготовка до зими» розпочала реєстрацію на [отримання грошової допомоги](#) розміром 2 200 грн для ВПО з вразливих категорій, зокрема громадян з інвалідністю I, II та III групи; сімей, які виховують дитину з інвалідністю до 18 років; багатодітних сімей; одиноких батьків / матерів; людей похилого віку від 70 років.

[Офіс ЮНІСЕФ](#), що працює у південних регіонах України, запуслав проєкт «South4U», спрямований на підтримку дітей, постраждалих від війни. Спеціалісти мали працювати на території Одеської, Миколаївської областей і деокупованій частині Херсонщини. У межах проєкту планували створення мобільних бригад, які складаються з водія; психолога, що допомагає не лише дітям, а й батькам; соціального працівника, який фіксує факти порушення прав дітей у південних областях; лікаря, який

надає медичну допомогу сім'ям ВПО, які переїхали до Одеси, консультує щодо укладання декларацій з лікарями, які працюють в Одесі, і медичної реабілітації тощо.

4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування

>> ЖИТЛО ДЛЯ ВПО

За даними моніторингу Чернівецької області, велика кількість ВПО, а також очікування на нові хвилі переселенців продовжували визначати зусилля влади та добровольців з розв'язання проблеми доступного житла. Тривало будівництво й здача в експлуатацію модульних будинків й інших типів житла. Так, у селі Онут Вікнянської громади [завершили](#) переобладнання приміщення початкової школи на житло для вимушених переселенців, розраховане на 60 людей. У Банилівській громаді [повідомили](#) про готовність до відкриття першої черги «Містечка надії» з десятьма будиночками, зведеними зусиллями американської «CDAG International» та ГС «Міжнародний центр сприяння підприємству».

Міська влада Чернівців вкотре [звітувала](#) про роботи в модульному містечку на вулиці Карбулицького. Водночас попередні [обіцянки](#) до кінця листопада заселити перші 32 кімнати так і не були реалізовані. Окрім того, на Буковині [запланували](#) втілити проєкт Міжнародної організації з міграції за фінансування «KfW» – «Поліпшення житлових умов внутрішньо переміщених осіб». Для цього потрібно створити фонд місцевого розвитку. Орієнтовний бюджет програми – 7 млн євро. Представники Міжнародної організації з міграції зазначили, що з фонду місцевого розвитку фінансуватиметься будівництво нового житла або реконструкція вже наявних об'єктів. Це дозволить тимчасово переміщеним особам та іншим вразливим категоріям населення орендувати житлову площу за мінімальну плату.

Голова Координаційного гуманітарного штабу Одеської області Олексій Чорний [повідомив](#), що деокупація Херсону призвела до зростання кількості ВПО в області, через що виникли проблеми із забезпеченням переселенців місцями колективного проживання. За його словами, лише за півтора місяця в регіон переселилися близько 15 тисяч осіб. Олексій Чорний зазначив, що хоча в Одеській області мешкає не найбільша кількість переселенців порівняно з іншими областями, але для цього регіону й вона завелика, оскільки значна частина об'єктів, які можна було б використовувати для одночасного розміщення великих груп ВПО, зокрема готелі, бази відпочинку тощо, не пристосована для проживання взимку, оскільки часто не має опалення.

Станом на 16 грудня у Львівській області відповідно до [Програми реалізації пріоритетних інфраструктурних проєктів](#) завершили ремонтні роботи в межах 44 проєктів у 18 закладах, завдяки чому було забезпечено 2 278 місць для проживання ВПО. На програму з обласного бюджету вже спрямували більше як 289 млн грн із запланованих 314,1 млн грн – це становить понад 92% від визначеного обсягу для реалізації 68 проєктів у 46 установах.

На час написання звіту у Львові [тривали активні роботи над створенням четвертого модульного містечка для ВПО](#). Встановлення модульних будинків стало можливим завдяки співпраці Міністерства розвитку громад і територій України та польського уряду.

7 листопада БО «100% життя м. Львів» відкрила у [Львові новий шелтер для ВПО](#), які евакуювалися із зони бойових дій. У новому приміщенні площею 700 кв. м зможуть безкоштовно проживати 150 людей. Шелтер має 19 кімнат, їдальню, вбиральні. Триває облаштування частини кімнат, душових і дитячої кімнати. Кімнати розраховані на 2, 4, 8, 10 осіб.

11 листопада [відкрили](#) житло для ВПО в Калуші Івано-Франківської області. Цей прихисток облаштований для 29 переселенців із соціально незахищених верств населення, серед яких діти, позбавлені батьківського піклування, особи з інвалідністю та багатодітна сім'я. Завдяки БФ «МУВ ЮКРЕЙН» приміщення відремонтували й облаштували вісім кімнат, їдальню, вбиральні та ванні кімнати. До проєкту долучилися ТзОВ «GOODVALEY», Міжнародна організація з міграції, БФ «Рокада», міжнародна організація «Terra des homes» та Асоціація розвитку ОТГ Прикарпаття.

>> ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВПО

Станом на 25 листопада 527 суб'єктів господарювання у Львівській області [забезпечили роботою 1 368 ВПО](#). Такі підприємства скористалися урядовою ініціативою з компенсації роботодавцям витрат на оплату праці прийнятих на роботу ВПО. Як повідомив директор Львівського обласного центру зайнятості Василь Барилюк, найактивніше працевлаштовували ВПО працедавці Львова, Червонограда, Дрогобича, Стрия, Кам'янки-Бузької, Бродів, Пустомитів і Сокаля. Переважно пакети документів для отримання витрат з оплати праці подали підприємства переробної промисловості (виробництво), заклади гуртової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів, організації харчування, а також установи, що провадять діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, охорони здоров'я, сільського господарства, будівництва тощо.

>> ІНТЕГРАЦІЯ ВПО У ЖИТТЯ ГРОМАДИ

У м. Бережани Тернопільської області переселенці зареєстрували ГО [«Креативний Хаб Бережани»](#), до якої також долучилися представники місцевої громади. Разом вони реалізували низку ініціатив, зокрема денний табір для дітей-переселенців і бережанців «Музейна неШкола», екологічну акцію для очищення громади від сміття, залучали жителів до волонтерського руху.

В Івано-Франківську в середині грудня стартували курси з шиття, які відкрила Маріупольська асоціація жінок «Берегиня».

>> МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА

Міжнародна організація «Save the Children» [забезпечила](#) портфелями з канцелярським приладдям дітей-переселенців у Вишницькій, Банилівській і Вашківецькій громадах Чернівецької області.

Окремі іноземні структури згорнули свою діяльність, [наприклад](#) благодійна організація з Барселони, яка в липні змонтувала евакуаційний намет у Чернівцях, де роздавали одяг і засоби особистої гігієни.

Водночас у Чернівецькій громаді через брак бюджетного фінансування й виснаження донорів [припинили](#) видачу продуктових наборів для переселенців, окрім пільгових категорій.

>> НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У Закарпатській області все частіше на порядку денному в роботі з ВПО поставало питання психологічної допомоги та реабілітації. ГО «Інститут центральноєвропейської стратегії» спільно з «Комітетом медичної допомоги в Закарпатті» запланували реалізацію відповідної ініціативи з лютого 2023 року, з акцентом на підготовці спеціалістів з ментального здоров'я та реабілітації на базі Ужгородського національного університету.

[В усіх районах Львівської області працювали консультативно-координаційні центри для ВПО](#). Тут переселенці могли безоплатно отримати психологічну підтримку, юридичну консультацію, адресну допомогу. У центрах сприяли в пошуку роботи, консультували щодо пенсійного забезпечення та соціальних виплат.

22 листопада у Львівській обласній клінічній психіатричній лікарні [почав роботу Центр надання психосоціальної реабілітації](#), де надаватимуть комплексну допомогу та підтримку всім, хто постраждав внаслідок військової агресії Росії. На час написання звіту в закладі перебували понад 900 пацієнтів, з них близько 200 – ВПО.

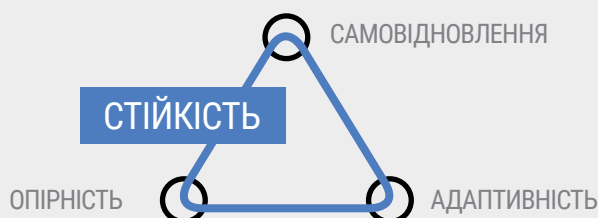
ГО «Альянс розвитку» за підтримки німецьких партнерів «Schuler Helfen Leben» і «Peer leader international» [відкрила](#) в Чернівцях шелтер для психологічного розвантаження та налагодження комунікації ВПО.

У межах проєкту ЮНІСЕФ [«Спільно. Точка зустрічі»](#) в Одесі відкрили тимчасовий хаб з питань життєзабезпечення для переселенців. У закладі передбачена інформаційна допомога населенню з різних питань життєдіяльності – здоров'я, медичного обслуговування, освіти, юридичного та соціального захисту. Особлива увага спрямована на родини ВПО з дітьми.

МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ

Концептуальна рамка підходу Національної платформи стійкості та згуртованості

СТІЙКІСТЬ – суспільна практика на національному, регіональному та місцевому рівнях, яка створює можливості для подолання викликів і трансформації.

Ми вимірюємо її в трьох площинах:

- **адаптація** суспільних систем та інститутів до криз і різких змін середовища;
- **самовідновлення** – мобілізація громадян, інститутів для розв'язання різних гуманітарних, соціальних і безпекових завдань у співпраці;
- **опірність** – стабілізація моделей співпраці між владою, бізнесом, громадянським суспільством, які сприяють підвищенню рівня міжсекторальної довіри в ході трансформації.

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ – стан соціальних зв'язків у суспільстві між суспільними групами (по горизонталі) та між суспільством і владою (по вертикалі). Вимірюється за рівнями довіри та нормами взаємності (розвитком позитивного соціального капіталу); міцністю громадянського суспільства; наявністю інститутів управління конфліктами (наприклад, відповідальна демократія, незалежне судочинство тощо).

СТІЙКІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ базуються на спільних підходах і цінностях, розмаїтих моделях взаємодії.

>> **ФОКУС:**

- на акторах, змінах в управлінні, оцінюванні вразливості, здатності до адаптації, трансформації на відміну від повернення в попередній стан.

>> **ЗБІР ДАНИХ:**

- тимчасово окуповані та прифронтові території – Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська, Харківська області;
- території, де не ведуться бойові дії, – Одеська, Миколаївська, Тернопільська, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька області.

ДЖЕРЕЛА ДАНИХ – публікації в ЗМІ, рішення органів влади, проекти рішень органів влади, дані опитувань громадської думки, дані в соціальних мережах, звіти неурядових організацій, будь-яка інша оприлюднена інформація. Дані збирають координатори Національної платформи стійкості та згуртованості в 12 областях, спираючись на джерела даних, власне розуміння стану справ і залученість у місцеві процеси згуртованості.

>> ПРОБЛЕМАТИКА

На тимчасово окупованих територіях:

- **Динаміка окупації.** Просування російських військ, становище окупованих населених пунктів; позиції мешканців регіону / громади / політичних сил щодо російських окупаційних і військових дій.
- **Зміни в системі управління.** Рішення та інформація від окупаційної влади; прояви колабораціонізму; вилучення майна; експропріація продуктів окупаційними адміністраціями.
- **Гуманітарна ситуація.** Фільтраційні дії окупаційної влади; примусова депортація та її напрямки; захоплення заручників; рекрутинг у збройні формування; характер евакуації; руйнування; доступ до медичної допомоги.
- **Робота над ідентичністю.** Робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів, примусова русифікація; російські державні стандарти освіти; політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення; діяльність релігійних організацій.
- **Зміни в соціальній структурі.** Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю.

На територіях, де не відбуваються бойові дії:

- **Динаміка військових дій.** Обстріли / озброєння, застосоване проти мирного населення; руйнування.
- **Зміни в системі управління.** Організація діяльності органів влади та доступ громадян до ухвалення рішень на місцевому рівні; доступ до публічної інформації; координація дій волонтерів і влади, а також органів влади між собою, органів влади та військових, волонтерів і військових тощо.
- **Гуманітарна ситуація.** Доступність питної води, їжі, зв'язку, електроенергії; доступ до медичної допомоги; надання гуманітарної допомоги на регіональному рівні.
- **Зміни в суспільному середовищі.** Ставлення в громадах до змін у символіці, календарях (свята, пам'ятні дні); перейменування вулиць та інших об'єктів; робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів; громадянське суспільство та бізнес, ринок праці.
- **Становище внутрішньо переміщених осіб.** Забезпеченість житлом і роботою; інтеграція в громаду, що приймає; мережування.

>> ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИХОДУ ЗВІТУ

Початковий моніторинговий звіт охоплює перші чотири місяці широкомасштабного вторгнення (лютий – червень), починаючи з 24 лютого 2022 року; наступні звіти – по два місяці.

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Український незалежний центр політичних досліджень –
неурядовий непартійний аналітичний центр.

УНЦПД з 1991 року спрямовує свої зусилля на утвердження демократії та впливового громадянського суспільства в Україні. Ми пропонуємо рішення для державної політики у сфері демократії, співпрацюємо із зацікавленими сторонами, здійснюємо комунікаційні кампанії.

За нашою діяльністю можна стежити на сайті www.ucipr.org.ua та в соціальній мережі Facebook – <https://www.facebook.com/UCIPR>.

Долучитися до нашої діяльності можна через різні види партнерства – ucipr@ucipr.org.ua.

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України
Випуск 4. Листопад – грудень 2022 року

Горобчишина Світлана Анатоліївна
Коваленко Ольга Сергіївна
Скворцова Валерія Олегівна

Літературна редакторка – Добоні Мар'яна Іванівна

Дизайнер – Буравченко Сергій Валерійович

Електронне видання

Випуск 29.01.2023

